

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք

Աստղիկ Սողոյանի «Խաչատուր Աբովյանի պատումի արվեստը»

ատենախոսության մասին

Գրական քննադատության «Կարծիք-երաշխավորություն» ժանրաձևի մեջ պաշտոնական ընդդիմախոսի իմ գլխավոր խնդիրն ի վերջո պատասխանելն է այն հարցին, թե սույն ուսումնասիրությունը, որպես գիտական աշխատանք, բավարարո՞ւմ է գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի համար ներկայացված ատենախոսության պահանջները, և երաշխավորվո՞ւմ է՝ հայցողին շնորհելու այդ գիտական աստիճանը: Եվ եթե սա է գլխավորը, ինչու չի կարելի հենց սկզբնապես ասել՝ այո: Եվ հավելել՝ լիովին: Եվ ավելացնել՝ միջնորդում եմ:

Բայց եթե իմ անկեղծ այս համոզումը բավարար չէ, կարող են ասել, թե կարգ է՝ պիտի հիշատակել որոշ արժանիքներ ու թերացումներ, ինչու չէ, կարող եմ:

Ատենախոսության թեման, ինչպես վերնագիրն է հուշում, մասնակի խնդիր է՝ «Խաչատուր Աբովյանի պատումի արվեստը»: Ավելի ճիշտ՝ Աբովյանի «պատումային» երկերի կառուցվածքային քննությունն է՝ պատումի առանձնահատկությունների շեշտադրումով: Ընդունենք, որ գրողի ստեղծագործությունների կառուցվածքն ու պատումի եղանակներն ուսումնասիրող այս ատենախոսությունը նույնպես ունի որոշակի կառուցվածք և ունի իր պատմողը, որ հետազոտող հեղինակն է՝ Աստղիկ Սողոյանը: Ուրեմն ես նույնպես պիտի խոսեմ նրա երկասիրության կառույցի ու պատմողի արվեստի / մեթոդի, երկերի վերլուծության եղանակի, եզրահանգումների / մասին:

Ընդունելով, որ ատենախոսությունը, որպես ասպիրանտական ուսումնառության վերջնարդյունք՝ համարվում է գիտական աշխատանք և հայտ է գիտական աստիճան ստանալու համար, ուստիս ինչպես ամեն մի գիտական հետազոտություն, նրա հաջողությունը պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով: Առաջինը, իհարկե, թեմայի լրջությունն ու կարևորությունն է: Այս դեպքում քննության առարկա է Աբովյանի

ստեղծագործությունը: Արդեն շատ կողմերով հանգամանորեն ուսումնասիրված հեղինակի պատումի արվեստի, երկերի կառուցվածքային նորովի այս քննության մեջ, օգտագործելով գրականության տեսության նոր ու նորագույն բնորոշիչներ, տարբեր մեթոդների վերլուծական հնարավորությունները, առաջադրած որոշակի կադապարներ, Սողոյանը մի այլ դիտակետից ու միջոցներով է ներկայացնում Աբովյանի ստեղծագործությունը՝ իր նպաստը բերելով աբովյանագիտության հարստացման գործում:

Գիտական հետազոտության հաջողության այլ կարևոր պայմաններից են՝ օգտագործած փաստերի հուսալիության աստիճանը, ապացույցների առատությունը և քեզանից առաջ արդեն ասվածի հիշատակությունը: Ատենախոսը աշխատանքի ոչ միայն «Ներածության» «Թեմայի մշակվածության աստիճանը» ենթակետում է հիշատակում և գնահատում աբովյանագետների /անգամ մեկ-երկու հոդվածով հանդես եկածների / վաստակը՝ սկսած Ստ. Նազարյանից ու Մ. Նալբասանյանից մինչև մերդարյա, մերօրյա ընթացիկ հոդվածագիրներ, այլև աշխատանքի տարբեր էջերում, հնթացս, մեջբերումներով անդրադառնում է նրանց իրեն հաստատելու կամ շատ բարեկիրթ բանավիճելու, կամ անհամաձայնությունը հայտնելու, կամ լրացնելու համար: Մեջբերումների, հղումների ու ծանոթագրությունների առատությունը / իրապես օգտագործած գրականության պատկառելի ցանկով / այս դեպքում « մեջբերումնախեղդ» չի անում աշխատանքը: Մեջբերումները արվել են ոչ թե դրանց շուրջ խոսելու / հաստատելու կամ վիճելու / , այլ սկզբնապես առաջադրած իր թեզերը, իր կառույցները ամբողջացնելու, իր դրույթները առավել հիմնավորելու նպատակով: Ավելին, մեջբերումները / նաև Աբովյանի տեքստերից /, միանալով ատենախոսի դատումներին, ինչ-որ տեղ կարծես այլ հուշումներ էլ են տալիս ընթերցողին / այս դեպքում՝ ինձ /, և ակամա պահի մթնոլորտը ամբողջովին դառնում է աբովյանական:

Սողոյանի ատենախոսության հաջողվածությունը պայմանավորված է նաև կառուցվածքային առումով, ամբողջական տեքստի առանձին մասերի ներքին ավարտվածությամբ ու եզրահանգումների, արծարծված հարցերի հստակ ներկայացմամբ:

Աշխատանքը երեք գլուխների, յուրաքանչյուրը նույնպես երեք ենթագլուխների բաժանումով հեղինակը նախ առանձնացնում է ուսումնասիրության նյութը / Աբովյանի չափածոն, մանկագրական և հուշագրական երկերը, գեղարվեստական արձակը/, ապա մասնավորեցնելով՝ դիտարկում յուրաքանչյուր երկ կամ երկերի խումբ և ըստ իր նախընտրած նպատակի ու մեթոդի՝ կատարում, ինչպես ինքն է ասում, «կառուցվածքային քննություն՝ շեշտը դնելով պատումի առանձնահատկությունների վրա»: Ատենախոսության երեք գլուխները ինքնուրույն միավորներ են, յուրաքանչյուրը ինքնին ավարտուն, այսպես ասենք, «մինի» ուսումնասիրություններ են՝ իրենց առաջադրությով, քննարկում-մեկնաբանություններով, հստակ, առանձնացված եզրակացություններով: Ի դեպ, դրանք այնքան էլ «մինի» չեն / յուրաքանչյուրը հիսուն էջից ավելի է՝ առանց ներածության ու գրականության ցանկի /: Աշխատանքը ծավալուն է, և գլուխներից մեկի բացակայությունը չէր խանգարի մնացյալը որպես ատենախոսություն ներկայացնելու, չէր նսեմացնի նրա գիտական արժեքը: Ասենք նաև, որ ինքնուրույն և ավարտուն լինելով՝ այդ երեք գլուխները փոխադարձորեն կապվում են մտքերի, պատումի եղանակների զուգահեռներով, որ չի մոռանում հեղինակը: Եվ աշխատանքը այս ընդգրկումով, անշուշտ, գերադասելի է: Ասենք նաև, որ մտքերի, օրինակների, ընդհանրացումների կրկնություններ չկան, որ ամեն երկի քննություն մի նոր դիտանկյունից է, կառույցի ու պատումի մի նոր առանձնահատկության դիտարկում, տեսության մի այլ կաղապարի քննություն / հիշենք թեկուզ ենթագլուխների վերնագրերը /:

Ուշիմ հետազոտողի ջանադիր աշխատանքի այս վերջնարդյունքը պետք է գնահատել ձևաբովանդակային միասնության մեջ: Հիմնական՝ կառուցվածքային քննությանը զուգընթաց կիրառելով նաև պատմահամեմատական, զուգադրական, հերմենևտիկական, միֆաքննադատական մեթոդների սկզբունքներ՝ հեղինակը կամա թե ակամա ներկայացնում ու գնահատում է Աբովյանին ընդհանրապես՝ որպես Մեծ հայի՝ մեծ մտածողի ու լուսավորիչի, սկզբնավորողի, հայրենասերի, իր ժողովրդի պատմության ու ներկա կյանքի, բանահյուսության հրաշալի իմացությամբ ու եվրոպական արժեքներին տեղյակ մտավորականի: Ատենախոսի այս հաջողությունը պայմանավորված է նրա մի շարք

սևեռումներով: Նախ՝ մանրամասն ուսումնասիրություն Արմյանի կյանքի ու գործունեության, գրական կապերի, Արմյանի մասին եղած գրականության, ապա՝ առանձին երկերի նորովի զննումներ ու վերլուծություններ՝ արդի / և ոչ միայն / տեսությունների միջնորդությամբ, Արմյանի թարգմանած կամ փոխադրած տեքստերի սկզբնաղբյուրների բանասիրական գուգադիր զննումներ, ապա՝ հետաքննական շրջանի գրողների / Մ. Նալբանդյան, Գ. Տեր-Հովհաննիսյան, Ղ. Աղայան, Պ. Պոռշյան, Բաֆֆի և այլք / երկերի մեջ Արմյանի տեսանելի հետքերի դիտարկումներ: Հիմնականը, անշուշտ, այս աշխատանքում կառուցվածքի ու պատումի քննությունն է՝ իր կամ այլոց թեզերով ու կադապարներով, ընդ որում՝ հիմնավոր զննումներ նրան հաջողվում է կատարել Արմյանի ոչ միայն գեղարվեստական, նշանակալից երկերի, այլև այսպես կոչված «սահմանագծային» կամ ոչ նշանակալի գործերի քննության ժամանակ:

Հետաքրքիր ու համոզիչ դիտարկումների շատ էջեր կարող եմ հիշատակել, ասենք՝ «Աղասու խաղը» պոեմի մեջ «Երկխոսությունը որպես գործողություն» / էջ 23/, «պատմողների երկխոսային հարաբերությունները» / ուր նկարարագրությունը ներկայացվում է նաև գծապատկերով, էջ 28 / առանձնացումները, հոգեբանության մեջ մարդու ինքնաճանաչողության ընդունված հինգ փուլերին համապատասխան՝ Արմյանի «Խաղարկություն մանկանց...» երկի մենախոսությունը մեջբերումներով վերլուծելու / 96-98 /, «Վերք Հայաստանի...» վեպում պատմողի կերպարի նրբերանգները ներկայացնող էջերը, «Հերոսի ճանապարհի մոնոմիֆի մոդելը վեպի կառույցում» ենթագլուխը, որը նույնպես ունի գծապատկեր և այլն:

Ըստ ամենայնի հաջողված այս ատենախոսության մասին չարժե անպայման դիտողություններ արձանագրել, քանի որ, ինչպես սովորաբար ասուն են, դրանք «չեն ստվերում ընդհանուր դրական տպավորությունը»: Այս դեպքում՝ մանավանդ որ դրանք կառուցվածքային, գաղափարական, բովանդակային չեն: Աշխատանքի որոշ էջերում առանձին մտքերի, բնութագրիչ բառերի, նախադասության ձևակերպման, իմ կարծիքով ոչ հաջող արտահայտությունների կողքին նշումներ եմ արել, եթե հեղինակը համոզիչ գտնի,

կարող է շտկել: Անհամաձայնության մի քանի օրինակ, այլ կարգի, այնուամենայնիվ, բարձրաձայնեմ.

— «Ներածության» մեջ հեղինակն Աբովյանի ստեղծագործության և այսօրվա ընթերցողի միջև «խոյացող» /ճիշտ բառ չէ/ պատմեշի գոյությունը / այն, որ չեն կարդում / պայմանավորում է նրանով, որ այսօրվա ընթերցողին չեն բավարարում խորհրդային շրջանում գրված ուսումնասիրությունները / էջ 6 /, և կարծում է՝ եթե նոր, լավ ուսումնասիրություններ գրվեն, կկարդան, թեև գիտի և գրում է, թե «անառարկելի է, որ...ամենամեծ խոչընդոտը լեզուն է»: Նախ՝ ինքը բնավ էլ չի թերագնահատում խորհրդային շրջանի ուսումնասիրությունները, հաճախ վկայակոչում է ու արժևորում, ապա՝ վկայեմ, որ այն շրջանում էլ չէին կամ քիչ ու դժվարությամբ էին կարդում: Միամտություն է կարծել, թե ընթերցողները / նաև դպրոցականները / նախ պիտի ուսումնասիրությունները / նաև իր՝ Սողոյանի / կարդան, հետո ոգևորված իրենց ձեռքն առնեն «Վերքը...» կամ «Աղասու խաղը»: / Ի դեպ, ատենախոսը նույն տեղում ծանոթագրությամբ հայտնում է, որ մի քանի տարի առաջ Աբովյանի վեպը տպագրվել է արդի արևելահայերեն փոխադրությամբ, բայց չի գնահատում և չի ասում, թե այն կարդում են /:

— «Ներածության» մեջ Պիոն Հակոբյանի մասին պարբերությունը 9-րդ էջից պիտի տանել նախորդ էջ և հիշեցնել, որ նրա իրապես «անգնահատելի»/ վաստակը հենց խորհրդային շրջանի իրողություն է:

— Թող ներվի ինձ, որ ես այնքան էլ լավ չեմ հասկացել «Ներածության» մեջ «Ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան» արտահայտությունը: Ասում է՝ «Օբյեկտը Աբովյանի ստեղծագործությունն է, իսկ առարկան՝ հայերեն գրված....երկերը» / էջ 12 /: Իսկ ի՞նչ է, դրանք նույնը չեն / գուցե ուզում է տարբերել ամբողջն ու մասնակին /, կամ տարբե՞ր բառեր են օբյեկտն ու առարկան :

— «Աղասու խաղը» պոեմում «իրական և երևակայական» շերտերի ուսումնասիրության հատվածում, կարծում եմ, ենթավերնագրերը պետք է թվագրել և առանձնացնել կամ շեղել,

քանի որ նույն տառաչափով և ընդգծումով են նաև այլ բառեր ու արտահայտություններ /էջ՝ 35-53 /: Նույն կերպ՝ « 2.2 Մանկական տեսանկյունը...» ենթագլխում / էջ 88 /:

- Որոշ բառերի ու արտահայտությունների իմ կարծիքով ոչ հաջող կիրառությունների կողքին, ասացի, նշել եմ, մի երկուսի մասին ասեմ: Կարծում եմ՝ ճիշտ չէ գրել՝ «արվյանական արձակի, արվյանական մտքի, արվյանական պատմվածքները, արվյանական պոեզիայի, առակների մեջ» / էջ՝ 16, 19, 165, 166 /, պիտի լինի՝ Արվյանի /սեռական հոլովով, պատկանելություն, և ոչ թե ական ածականակերտ ածանցով, որ առանձնահատկություն, որակ է մատնանշում, բայց այստեղ այդ իմաստով չեն /:

Կարծում եմ՝ գրողի կողմից իր երկում կիրառած միջոցների **հնարանք** / արտահայտման ինքնատիպ եղանակ, ձև / անվանումը պետք է գործածել և ոչ թե հնար / ճար, մի իրավիճակից դուրս գալու, էլքի տարբերակ / բառը, որն այսօր շատերն են գործածում: Իսկ ահա, չակերտների մեջ առնված վերնագրերի հոլովման այս ձևերը՝ «Սոխակի տղան»-ում /էջ 165/, «Առաջին սերը» - ում /էջ 133/ , սխալ են: Պիտի գրվի՝ «Սոխակի տղան» վիպակում կամ երկում ...

- Ընդհանրապես բարձր գնահատելով այս ատենախոսությունը՝ որպես Արվյանի ստեղծագործության հետաքրքիր քննություն նոր ձևի մեջ, կարծում եմ՝ պետք է ասել նաև, որ չափից ավելի ոգևորությունը ձևի ու հատկապես այլազան կադապարների նկատմամբ կարող են հեղինակին իր հետագա ուսումնասիրությունների մեջ տանել սխեմատիզմի ճանապարհով, որի նշանները նկատելի են այս աշխատանքի որոշ էջերում:

Որպես հետգրություն . -

Ընդունենք, որ ատենախոսությունը նույնպես գիտահետազոտական / ուստիև ստեղծագործական / տեքստ է , ունի թեմա, կառուցվածք և հեղինակ / պատմող / , ինչպես պատմողական բնույթի մյուս տեքստերը, և ես, թեև համառոտ, փորձեցի ներկայացնել ու գնահատել նրանում արծարծված խնդիրներն ու եզրահանգումները, կառույցն ու մեթոդաբանությունը , և ուրեմն ինչու մի երկու խոսք էլ չասել հեղինակ- պատմողի ու նրա պատումի մասին՝ ազդվելով հենց քննարկող աշխատանքի մթնոլորտից:

Ատենախոսության պատմողը, որ գիսավորապես մենախոսող է, աչքի է ընկնում ընդհանրապես գիտական աշխատանքի ոճին բնորոշ հատկանիշների պահպանմամբ. իր խոսքը կառուցում է դատողական-տրամաբանական եղանակով, առաջադրույթ – փաստարկ – վերլուծություն – եզրակացություն հաջորդականությամբ, բառերի առաջնային, եզրույթային իմաստների նախընտրությամբ՝ խուսափելով հուզարտահայտչական, հիացական դրսևորում ցուցադրող բառերից ու արտահայտություններից: Պատումը պարզ է, պատմողը խուսափում է դերբայական դարձվածների կուտակումից, ընկալելի է, խոսքը խճողված չէ օտարալեզու եզրաբառերով, թեև քիչ չեն իր գիտության եզրույթները, այլազգի տեսաբանների ներկայությունը: Պատմողը առանց ընդգծված՝ գերապատվության է մեջբերումներ անում նրանցից, թեև որոշ հակվածություն նկատելի նրանց կառույցների նկատմամբ: Հեղինակ-պատմողը իր «պատմության» առանձին դրվագներում սիրում է ներքաշել «գործող անձեր» կամ վկայի կարգավիճակով / գրականագետներ՝ իրենց խոսքով՝ որպես մեջբերում / , կամ բանավիճողի, որի հետ քննարկում է որևէ հարց, և ստացվում է երկխոսություն: Իսկ Աբովյանի երկերից բերված օրինակներով պատումը լցվում է նաև գրական հերոսներով, հայ կյանքի պատկերներով, գրական միջավայրի ներկայությամբ: Չծավալվեմ:

Եվ հեղինակի՝ Աստղիկ Սողոյանի մասին: Ինչու առանց նրա ատենախոսությանը ծանոթանալու ես համաձայնեցի լինել նրա ընդդիմախոսը: Որովհետև հենց այս նույն լսարանում, այս առաջին նստարանին մի քանի տարի առաջ նստած 4-րդ կուրսի ուսանողուհին, երկու կիսամյակ ամենաուշադիր ոնկնդիրն էր իմ դասախոսությունների ու նաև գրառողը, սեմինարներին միշտ պատրաստ ներկայացողը, մագիստրատուրայում տեքստերի ինքնատիպ վերլուծություններ անողը, դարձյալ այս նույն լսարանում ավարտական ու մագիստրոսական թեզերով հանձնաժողովի անդամներիս լիովին բավարարողը: Եվ ինձ հետաքրքիր էր տեսնել նրա ուսումնառության վերջին փուլի արդյունքը, աճը ատենախոսության մեջ: Հիմա կարող եմ ասել՝ այն վերընթաց է և գոհացուցիչ:

Որպես ամփոփում՝ կրկնեմ ընդդիմախոսության սկզբում ասվածը. Աստղիկ Սողոյանի «Խաչատուր Աբովյանի պատումի արվեստը» ատենախոսությունը լիովին արժանի է իր

հայցած՝ բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանին , և միջնորդում են, որ գիտական խորհուրդը շնորհի և ԲՈԿ-ը սահմանված ժամկետում հաստատի այն:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

04.05.2021թ.

Բ. Գ. Պ. , պրոֆ. ՎԱԶԳԵՆ ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

Պրոֆ. Վ. Գաբրիելյանի ազգացրածը
 խնդրելով հարգելի և պարզապես 05
 89% թիվով հարգելի Վազգեն Գաբրիելյանի

